

ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКА В ІСТОРІЇ

УДК 030

Н. А. Гаврилишина

РЕГІОНАЛЬНА ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКА ПОЛТАВЩИНИ

***Анотація:** У статті досліджуються особливості розвитку регіональної історії в енциклопедичному просторі на прикладі полтавського регіону. Автором зроблено спробу проаналізувати регіональні енциклопедії Полтавщини, що видавалися за часів незалежності України. Подано аналіз енциклопедій на предмет їх цільового призначення, характеру поданої інформації, структури видання та художньо-технічного оформлення. Як висновок, зазначено, що підготовка та видання енциклопедій потребує підтримки держави. Саме вони допомагають дуже стисло ознайомити спільноту із здобутками тієї чи іншої нації, або як у нашому випадку, окремого регіону.*

***Ключові слова:** енциклопедія, регіональна енциклопедія, енциклопедичний довідник, Полтавщина, пам'яткоохоронна робота, ілюстрація.*

Центральне місце в системі довідкових видань посідають енциклопедії. Енциклопедії найавторитетніші видання, які містять виклад найважливіших відомостей з різних галузей людського знання. Такого роду видання пропонують світові ознайомитись із досягненнями України та українців в політиці, культурі та інших сферах. Починаючи з XVII ст. на території України почали виходити друком перші довідкові видання («Лексіконъ славеноросскій и имень тлькованіе» Павми Беринди).

Енциклопедії розрізняються залежно від цільового призначення, читацької адреси, характеру інформації, структури видання, художньо-технічного оформлення і поліграфічного виконання [1, с. 252]. За характером інформації енциклопедії поділяються на універсальні, галузеві, спеціалізовані, регіональні. Регіональні енциклопедії містять дані про яку-небудь частину світу, країни, її адміністративний чи географічний район. Енциклопедична справа базується на скрупульозній та колективній діяльності науковців, що оперують системою фактичних відомостей, актуалізованих у межах конкретного видання й відтворених статтях.

Енциклопедичні видання регіонального характеру періодично з'являлися на теренах Полтавщини. До числа вчених-енциклопедистів Полтавщини відносяться: С. Венгеров, І. Павловський, В. Василенко, І. Бутич, В. Жук, П. Ротач, В. Ханко, О. Пошивайло та інші. Досвід збору регіональних матеріалів був використаний для складання «Історії міст і сіл Української РСР. Полтавська область», «Полтавщина. Енциклопедичний довідник», «Звід пам'яток історії та культури України. Полтавська область» тощо.

Позбувшись ідеологічних утисків та заборон, дослідники намагалися повернути громадськості забуті імена та факти, розширити межі предметів своїх досліджень. За років незалежності України, одним із перших побачило світ видання 1992 р. «Полтавщина: енциклопедичний довідник» [2]. Ця праця містить в своєму складі статті про природу краю, адміністративно-територіальний поділ, історію міст і сіл регіону, а також відомості про окремих персоналій. Це видання було одним із перших в своєму роді. Залежно від розміщення матеріалу енциклопедії можуть бути алфавітними і систематичними. В енциклопедичному довіднику статті розміщені в алфавітному порядку (статей понад 3 тисячі), але крім того, вони систематизовані за географічною ознакою. За обсягом енциклопедії поділяються на багатотомні та однотомні, у даному випадку це є однотомне видання з чорно-білими та кольоровими ілюстраціями (192 ілюстрації). Позитивними моментами цього довідника є його науковість, оскільки для створення використовувались архівні фонди центральних та місцевих архівів, частина статей вже була апробована в Українській радянській енциклопедії. Це видання «Полтавщина: енциклопедичний довідник»

має певні недоліки, оскільки воно є неповним. На сьогодні він втрачає свою актуальність, оскільки має застарілі статистичні дані, застарілі назви населених пунктів. Постійне оновлення є невід'ємною рисою енциклопедичних видань, адже вони покликані відображати еволюцію знань про об'єкт опису.

Колектив науковців Полтавщини працює над виданням різних видань, як загальнодержавного значення так і регіонального. Варто відзначити започаткований ними енциклопедичний проект «Полтавіка». До цього колективу входять архівісти, мистецтвознавці, краєзнавці, історики та інші дослідники. Цей науково-видавничий проект передбачає дванадцять томів, що репрезентує культурне, духовне, історичне багатство та соціально-економічний потенціал Полтавщини. Керівником проекту та головним редактором є О. Білоусько. Мета Енциклопедії – створити універсальний довідник найістотніших й різнопланових знань про Полтавщину, розкривши їх у динаміці від найдавніших часів до сьогодення. Поштовхом для видання «Полтавіки» стали публікації підручників «Історія Полтавщини з найдавніших часів до початку ХХІ століття», до видання яких були причетні полтавські історики О. Білоусько, О. Єрмак, П. Киридон, К. Мироненко, В. Мирошніченко, В. Мокляк, Т. Пустовіт, В. Ревегук, О. Супруненко та інші. Редколегія для створення цієї енциклопедії використали світовий та український досвід.

Це має бути дванадцятитомне видання, кожен окремий том являтиме собою окремий об'єкт дослідження: природа Полтавщини, населення, суспільство, історія, господарство, освіта і наука, мова і література, народна культура, професійна культура, охорона здоров'я, військова справа, релігія і церква. Ця праця видається на замовлення Головного управління інформаційної та внутрішньої політики облдержадміністрації у видавництві «Полтавський літератор».

Всі томи передбачалось видати до 2015 року, але на 2009 р. було репрезентовано лише дванадцятий том «Релігія і церква» [3]. Том включає 3726 статей 98 авторів, кожна стаття підписана прізвищем автора, окрім редакційних. Статті в енциклопедії розміщено в алфавітному порядку, але статті про релігійні конфесії та культові споруди подано ще за географічною ознакою. Крім того автори попіклувалися щоб назви населених пунктів та церков, які змінили свої історичні назви після 1917 р. були подані під сучасними назвами із відповідними посиланнями. Окрім того видання містить 40 кольорових ілюстрацій, серед них мапи, таблиці, портрети різних діячів. У дванадцятomu томі висвітлено важливі моменти релігійного та церковного життя краю від найдавніших часів до початку ХХІ століття. Тут читач знайде інформацію про святих подвижників і їхніх духовних наставників, храми, їхніх фундаторів, зодчих, меценатів; релігійні уявлення і вірування наших предків; релігійні вірування всіх етносів, які мешкали на Полтавщині в різні епохи; церковнослужителів і парафіян; монастирі і скити краю; цвинтарі й усипальниці; церковні літературу, музику і спів; святощі Полтавської землі та багато, багато іншого. Варто відзначити, що цей том містить різні за характером статті – розлогі тематичні, статті словникового характеру, а також біографічні статті, що складають значний відсоток цього видання.

Позитивним моментом є те, що для зручності роботи з енциклопедією розроблено спеціальний сайт (<http://history-poltava.org.ua>). На ньому викладено інформацію про концепцію енциклопедії, відображено процес видання окремих томів і звичайно, текст статей дванадцятomu тому. На думку авторів, дванадцятитомна «Полтавіка» – Полтавська Енциклопедія покликана реалізувати в регіональному вимірі настійну необхідність формування національної самосвідомості й державотворення.

Окрім вище зазначених проектів, потрібно згадати про підготовку енциклопедичного видання «Зводу пам'яток історії та культури України», робота над яким розпочалася ще в 1982 р. Роботу з підготовки томів очолює Головна редакційна колегія на чолі з академіком В. Смолієм, але в кожній області України було створено свої редколегії та авторські колективи. Задумано підготувати 28 томів «Зводу» – по тому кожної області, Автономної республіки Крим, містам Києву і Севастополю та українським пам'яткам зарубіжжя. Мета

цієї роботи – активізувати пам'яткоохоронну роботу в Україні, скласти державний реєстр збереження пам'яток і репрезентувати нашу Батьківщину на міжнародній арені.

У цій статті ми приділимо увагу пам'яткам Полтавської області. Роботу над виданням цієї книги проводять науковці Полтавського краєзнавчого музею, Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури облдержадміністрації. Головна редколегія планує видати видання про історичну спадщину всіх районів та міст обласного підпорядкування Полтавщини. З 2007 р. у Полтаві вийшла перша книга із цієї серії. Загалом вийшли «Зводи» про Новосанжарський (2007 р., 421 стаття) [4], Великобагачанський (2010 р., 343 статті) [5], Решетилівський (2010 р., 368 статей) [6], Диканський (2011 р., 268 статей) [7], Лохвицький (2012 р., 555 статей) [8], Гадацький (2013 р., 496 статей) [9], Семенівський (2013 р.) [10], Пирятинський (2013 р.) [11] райони та місто Комсомольськ (2008 р.) [12].

Статті розміщено за географічним принципом, інформація подана окремо по кожному населеному пункту району, що зазначені в алфавітному порядку. Кожен населений пункт проаналізований за такими пунктами (за наявності): археологічні розвідки, пам'ятні знаки, меморіальні дошки, братські могили тощо. В статтях вказано використані джерела, а також окремі із них доповнені фотографіями та ілюстраціями. Це достатньо кропітка робота, що потребує залучення багатьох спеціалістів.

У 2014 р. світ побачив перший том регіональної художньої енциклопедії «Енциклопедія мистецтва Полтавщини» [13]. Це видання є двохтомним (перший том на літери «А – Л»). В енциклопедії подано статті про діячів мистецтва, художників і народних майстрів, меценатів та фундаторів храмів, населені пункти краю – осередки розвитку мистецтва, мистецькі навчальні заклади, музеї і художні колекції, промислові артілі й фабрики художніх виробів. В цьому виданні подано мистецьку історію краю, але не лише сучасну, оскільки відображено процес від найдавніших часів до початку ХХІ ст.

Автором цього видання є В. Ханко, член Національної спілки художників України, Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Асоціації українських мистців, Міжнародної асоціації критиків мистецтва в Парижі, заслужений працівник культури України. В. Ханко має досвід роботи у виданні подібних регіональних довідкових видань, оскільки за останні роки ним було видано «Словник митців Полтавщини» в 2002 р., «Миргородський мистецький словник» в 2005 р., «Полтавщина: плин мистецтва, діячі» в 2007 р. і т. п. Варто відмітити, що для написання статей до «Енциклопедії мистецтва Полтавщини» автором було використано не лише фахову літературу, а й архівні джерела. Крім того, до роботи над змістом енциклопедії було залучено співробітників різних державних установ Полтавщини. Статті розміщено в алфавітному порядку, окремі із них мають посилання на джерела, або доповнені бібліографією. Велика частина біографічних статей доповнена портретами діячів. Ця енциклопедія стала результатом багаторічної пошукової роботи В. Ханка.

Підготовка та видання енциклопедій, а також літератури навчального, інформаційно-довідкового типу потребують підтримки держави. Ентузіазм окремих діячів, а також їх бажання поширити знання про рідний край переборюють різні труднощі. Видання енциклопедій часто вважають справою, що давно відійшла в минуле, але саме вони допомагають дуже стисло ознайомити спільноту із здобутками тієї чи іншої нації, або як у нашому випадку, окремого регіону.

Сьогодні світ стоїть на порозі нових відкриттів, а тому на нашу думку, доступ до енциклопедій має спроститися. Видання електронних енциклопедій становить посиленний інтерес, а також свідчать про престиж та освіченість країни. Загальнодоступна онлайн-енциклопедія «Вікіпедія» показала суспільству чого саме не вистачає сучасній українській науці, зокрема популяризації маловідомих подій та фактів і спрощеного доступу до інформації. Якщо говорити про регіональні енциклопедії, то вони також заслуговують на широке представлення в мережі, оскільки саме регіони творять спільну історію української держави. За останні роки в Україні було опубліковано близько двадцяти галузевих та

регіональних енциклопедій, але навіть вони не повністю забезпечують потреби народу. Окремо варто відзначити, що значний відсоток вже підготованих до друку видань не з'явилися на світ через брак фінансування. Наявність у народів національних, регіональних та інших енциклопедій є свідченням їхньої цивілізованості, відображенням загального культурологічного процесу в суспільстві.

Гаврилишина Н.А. Региональная энциклопедистика Полтавщины.

Аннотація: В статті досліджуються особливості розвитку регіональної історії в енциклопедическому пространстві на прикладі полтавського регіону. Автором предпринята спроба проаналізувати регіональні енциклопедії Полтавщини, издавані за час незалежності України. Дан аналіз енциклопедій на предмет їх цільового призначення, характеру представленої інформації, структури видання і художественно-технічного оформлення. Як висновок, вказано, що підготовка і видання енциклопедій потребує підтримки держави. Самі вони допомагають дуже коротко ознайомити громадськість з досягненнями цієї чи іншої нації, або як в нашому випадку, окремого регіону.

Ключевые слова: енциклопедія, регіональна енциклопедія, енциклопедический довідник, Полтавщина, пам'яткоохоронна робота, ілюстрація.

Gavrylyshyna N. A. The regional encyclopedic science of Poltava area.

Abstract: In the article researched the features of regional history in the encyclopedic space on the example of Poltava region. The author have a go to analyzed the regional encyclopedias of Poltava area, published since the independence of Ukraine. It represented the analysis of encyclopedias interms of the irpurpose, the character of submitted information, the structure of the publication and the artistic and technical design. As a conclusion, stated that the preparation and publication of encyclopedias in need of state support. They help very briefly acquaint the community with the achievements of a nation, or as in our case, a separate region.

Key words: encyclopedia, regional encyclopedias, encyclopedic guide, Poltava area, work by the protection of heritage, illustration.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Харлан А. П. Особливості редакційного опрацювання енциклопедичного видання / А. П. Харлан // Технологія і техніка друкарства. – 2010. – Вип. 4. – С. 252 – 260.
2. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / ред. А. В. Кудрицький. – К.: УЕ, 1992. – 1024 с.
3. Полтавіка. Полтавська Енциклопедія: у 12 томах / Гол. ред. О. А. Білоусько. – Полтава: «Полтавський літератор», 2009. – Т. 12: Релігія і церква. – 756 с.
4. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Новосанжарський район / [авт. тексту: В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2007. – 178 с.
5. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Великобагачанський район / [авт. ст. В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: Полтавський літератор, 2010. – 202 с.
6. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Решетилівський район / [упоряд. В. О. Мокляк, авт. ст. В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: АСМІ, 2010. – 224 с.
7. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Диканський район / [В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: АСМІ, 2011. – 359 с.
8. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Лохвицький район / [В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: АСМІ, 2012. – 439 с.
9. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Гадяцький район / [В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: АСМІ, 2013. – 779 с.
10. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Семенівський район / [упоряд. В. О. Мокляк, авт. ст. В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: АСМІ, 2013. – 395 с.

11. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Пирятинський район / [В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: АСМІ, 2013. – 411 с.
12. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Комсомольська міська рада / [В. А. Андрієць та ін.]. – Полтава: Полтавський літератор, 2008. – 147 с.
13. Ханко В.М. Енциклопедія мистецтва Полтавщини: у 2-х т. / Ханко В.М. – Полтава: АСМІ: Видавець Остап Ханко, 2014. – Т. 1: А–Л. – 504 с.

УДК: 63/631:631.1/631/635

М.В. Капштик

ПОСТАТЬ Л.М. СИМИРЕНКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКИ

Анотація: У статті досліджується внесок Л.М. Симиренка, видатного вченого садівника, українського патріота, підприємця та мецената у розвиток української регіональної енциклопедистики. Оцінено також роль постаті Л.М. Симиренка та представників його родини у розвиток української садівничої науки, аграрної освіти, становлення дорадництва, системи приватно родинних садиб комплексного розвитку соціального підприємництва у сфері садівництва з урахуванням екологічних вимог. Визначено зв'язок цих напрацювань та можливості їх використання для створення галузевих і регіональних енциклопедій.

Ключові слова: садівництво, садівнича наука, приватно-родина садиба, регіональна енциклопедистика, родина Симиренків, маточний колекційний сад, садивний матеріал, меценатство, Мліївська дослідна станція садівництва.

З часів здобуття Україною незалежності дедалі більше зростає інтерес до історії науки, культури, суспільного розвитку загалом, зокрема й діяльності та творчості вчених, які самовіддано працювали на благо народу та залишили після себе неоціненну спадщину. У цьому контексті видатною є постать Лева Платоновича Симиренка, видатного вченого плодовода, помолога, біолога, організатора наукових досліджень та виробничих випробувань, садівника і енциклопедиста.

Постать видатного українця Л.П. Симиренка досить вузько і однобічно висвітлена в Українській Радянській Енциклопедії [1]. Його охарактеризовано лише як вченого–помолога і плодовода, який навчався на фізико-математичному факультеті Київського університету, але згодом перейшов на природничий факультет Новоросійського (Одеського) університету. Мова йде перш за все про те, що Л.П. Симиренко значну увагу приділяв, як науковим так і практичним питанням садівництва та городництва. Навіть перебуваючи у засланні в Сибіру Симиренко організував будівництво теплиць, вирощував декоративні і плодові дерева та виноград у закритому і відкритому ґрунті, заклав Красноярський міський парк, що вважалося визначним у Сибіру [7].

Згідно із УРЕ [1] повернувшись із заслання до Млієва, Симиренко створив маточний колекційний сад і помологічний розсадник, який став найкращою в Росії і однією з найбагатших в Європі помологічних колекцій плодкових і ягідних культур. На базі розсадника Л. П. Симиренка в 1921 році організовано Мліївську садово–городню дослідну станцію, якій у 1958 році присвоєно його ім'я. Тепер уже відомо, що після вбивства Л.П. Симиренка, організованого радянським режимом у 1920 році, його родинний маєток разом з колекційним садом і розсадником на жаль було незаконно націоналізовано. Згідно із версією УРЕ[1] Симиренко створив свою систему вирощування садивного матеріалу, розробив нові прийоми агротехніки, що є актуальними і до цього часу. Значний вклад Л.П. Симиренко вніс у розвиток помології, займався також клоновим відбором.

Після отримання Україною незалежності постать Л.П. Симиренка почали висвітлювати більш багатогранно – не тільки, як видатного українського вченого в галузі садівництва і